

**Şemseddin Sivâsî. Zübdetü'l-Esrar fî Şerhi Muhtasari'l-menâr.
Trc. Abdullah Kahraman. İstanbul: Kalkan Matbaacılık, 2017.**

Shams al-Din Sivâsî. Zubdatu al-Asrâr fî Sharh Mukhtasar al-Manâr. Tr.
Abdullah Kahraman. Istanbul: Kalkan Printing, 2017.

RAMAZAN ÇÖKLÜ

Öğr. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Bilecik/Türkiye

Lecturer, Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences,
ramazan.coklu@bilecik.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3639-1600>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 07 Mart / March 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 10 Mayıs / May 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Mayıs / May 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Mayıs / May

Atıf / Citation: Çöklü, Ramazan. "Şemseddin Sivâsî. Zübdetü'l-esrar fî Şerhi Muhtasari'l-menâr. Trc. Abdullah Kahraman. İstanbul: Kalkan Matbaacılık, 2017". *edid: edebali islamiyat dergisi/ edebali islamic journal* 3/5 (Mayıs/May 2019): 117-122.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/edid> | <mailto:iifdergi@bilecik.edu.tr>

Copyright © Published by Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi /
Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Bilecik, 11230 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.



Bir milletin içinde bulunduğu asrı doğru anlaması ve geleceğini sağlam bir zemin üzerine oturtması şüphesiz geçmişini iyi okuma, anlama ve yorumlamasıyla mümkündür. Özellikle değişen hayat şartları ve yaşam koşullarının, gelişen bilim ve teknolojinin sosyo-kültürel yaşantımız üzerindeki etkisini bariz bir şekilde göstermesi müteakiben günümüz fıkıh problemlerinin çözümlerinde oluşturduğu sancılar bu bağlantının önemini gözler önüne sermektedir. Bu çerçevede ülkemizde son yıllarda ivme kazanan Osmanlı dönemindeki ilmî faaliyetlerin tozlu raflardan gün yüzüne çıkarılması yönündeki çalışmalar aradaki bağlantıyı temin eden bir köprü olarak büyük önem arz eder. Osmanlı dönemindeki ilmî çalışmalar okuyucular için ilgili bilim dallarını temsil eden telif ürünleri olmalarının yanı sıra dönemin dil, kültür ve sosyolojik yapısına ayna tutan birer tarihi veriler konumundadır. Şemseddin Sivâsî'ye (ö.1006/1597) ait olup Abdullah Kahraman tarafından tercüme edilerek yayıma hazırlanan *Zübdetü'l-esrâr fi şerhi Muhtasari'l-menâr* adlı kitabı tanıtmaktaki amacımız da denizden bir katre misali bu çalışmalara katkıda bulunmaktır.

Sivas Belediyesinin öncülük ettiği Şemseddin Sivâsî külliyyatının günümüz Türkçesiyle hazırlanıp okuyucularla buluşturulması projesi, yazara ait manzum ve mensur birçok eserin 2017 yılında kisve-i tab'a bürünmesiyle tamamlanmıştır.¹ Akademik kariyerinin önemli bir kısmını Sivas'ta geçiren Kahraman, Sivâsî'ye ait *Zübdetü'l-esrâr fi şerhi Muhtasari'l-menâr* adlı fıkıh usulü eserini tercüme edip yayına hazırlayarak projeye katkıda bulunmuştur. Eser, fıkıh usulüne dair Hanefî mezhebinin en önemli usul eserlerinden biri olup üzerine birçok şerh, haşiye ve ihtisar çalışması yapılan Ebu'l-Berekât en-Nesefî'ye (ö. 710/1310) ait *Menâru'l-envâr*² üzerine İbn Habîb (ö. 808/1405) tarafından *Muhtasaru'l-menâr* adıyla yapılan ihtisar çalışmasının şerhidir. Çalışma; giriş, *Menâr* tercümesi ve *Zübdetü'l-esrâr* tercümesi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Girişte Sivâsî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir (s. 15-34). Buna göre Sivâsî, XVI. Yüzyılın Osmanlısında Kanûnî Sultan Süleyman (ö. 974/1566), III. Murad (ö. 1003/1595) ve III. Mehmed (ö. 1012/1603) dönemlerinde Tokat-Sivas yöresinde yaşayan, müderrisliğin yanı sıra halkı irşat ve ıslahı kendisine dert edi-

¹ Sivas belediyesinin öncülüğünde hazırlanan "Şemseddin Sivâsî Külliyyatı" projesi kapsamında müellife ait yedi mensur, on bir manzum olmak üzere toplam on dokuz eser günümüz Türkçesine çevrilerek okuyucularla buluşmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. <http://sivas.bel.tr/icerik/208/1230/semsi-sivasi-kulliyati.aspx>

² *Menâru'l-envâr* hakkında detaylı bilgi için bk. Ferhat Koca, "Menâru'l-envâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 28: 118-119.

nen bir âlim, bir tasavvuf şeyhidir.³ İlk eğitimini memleketi Zile'de alan Sivâsî sonrasında İstanbul'a giderek tedrisini tamamlamış ve akabinde İstanbul'un Sahn medreselerinin birinde müderrislik yapmaya başlamıştır (s. 15). Devletin ilmî ve kültürel bakımdan dorukta olduğu bu dönemde payitahtta müderrislik yapması onun ilmî yetkinliğinin önemli biri işaretidir. İstanbul'da bazı müderrislerin makam için kazaskere dalkavukluk yapmalarına şahit olması onu son derece üzmüş hatta bu üzüntü onu müderrislikten affını istemeye kadar götürmüştür (s. 15-16). Memleketine döndüğünde Tokat'ta Halvetî şeyhlerinden Abdülmecid Şirvânî'ye (ö. 972/1564) intisap ederek on yıl süren seyr-i sülûkunun ardından hilafet aldıktan sonra insanları irşada başlamış, namının kısa sürede çevre illerde yayılması Sivas valisinin 1564'te Sivas'ta yaptırdığı günümüzde ise Meydan Camisi diye anılan camide halkı irşat ve vaaz için kendisini davetine kadar götürmüştür. Daveti kabul ederek bir kısım talebeleri ile Sivas yolunu tutan Sivâsî, halkı irşadın yanı sıra batnî, aklî ve naklî ilimlerde birçok talebe yetiştirmiştir. Şems-i Tebrîzî ve Akşemdeddin ile birlikte Türk tasavvuf tarihindeki üç büyük Şems'ten biri olan ve esmer tenli olduğu için Kara Şems diye anılan Şemseddin Sivâsî'nin şöhreti İstanbul'a kadar ulaşmış ve 1596'da Sultan III. Mehmed'in yanında Eğri Seferi'ne sonra da Haçova Meydan Muharebesi'ne katılarak orduya destek olmuştur. (s. 15-16) Halvetî tarikatının Şemsiyye kolunun kurucusu olan Sivâsî 1597'de Sivas'ta vefat etmiştir. (s.17-19)

Yazar giriş kısmında fıkıh usulü ve mahiyeti hakkında genel bilgiler verdikten sonra şerh edilen *Menâr*'ın literatürdeki konumuna değinmiş (s. 36-40) daha sonra da *Zübdetü'l-esrâr*'ın nüshaları, üzerine yapılan çalışmalar ve Sivâsî'nin telifteki yöntemine dair açıklamalarda bulunmuştur (s. 46-50). Buna göre Ebu'l-Berekât en-Nesefî'nin eseri *Muhtasaru'l-menâr*, meşhur Hanevî usul kitaplarından Pezdevî'nin (ö. 482/1089) *Kenzü'l-vüsûl* adlı eseri ihtisar edilerek oluşturulmuştur. Meramı kısa bir yolla ifade ve maksada hızlı bir şekilde ulaştırma başarısıyla ön plana çıkan *Menâr*, asırlarca medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş, üzerine birçok ihtisar ve şerh çalışması yapılmasının yanı sıra kendisinden sonraki birçok usul eserine de yöntem ve muhteva bakımından kaynaklık ederek müstesna bir yere sahip olmuştur.⁴ *Menâr* üzerine yapılan İhtisar çalışmalarından birisi de İbn Habîb'in *Muhtasaru'l-menâr*'ıdır. İbn Habîb'in muhtasarı da çok rağbet görerek en az *Menâr* kadar şöhret bulmuştur (s.38). Eserini talebelerinin isteği üzere, onlara kolay bir yolla usul öğretmek gayesiyle kaleme aldığını ifade eden Sivâsî'nin de

³ Şemseddin Sivâsî'nin hayatı hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivâsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 523-526.

⁴ Koca, "Menârü'l-envâr", 28: 118-119.

şerh etmek için *Muhtasaru'l-menâr*'ı seçmesi gayet tabiidir. Eserin yüksek lisans tezi olarak tahkik edilmesine karşılık Kahraman'ın kolaya kaçmak yerine eserin mevcut kütüphanelerdeki yaklaşık on sekiz yazma nüshasına ulaşarak telife koyulması takdiri hak etmekle birlikte ülkemizde bu yola gönül veren kişiler için de yol gösterici ve rehberlik edici niteliktedir.

Kahraman'ın şerhi tercümeyle başlamadan önce müstakil olarak *Menâr*'ı tercüme etmesi hem okuyucuyu zihinsel olarak şerhe hazırlamakta hem de kitabı anlamayı kolaylaştırmaktadır. Usul ilmine dair altyapısı olmayan öğrencilerin doğrudan hacimli usul kitapları ile sorumlu tutularak bu ilmin ağırlığı altında ezilmelerinin günümüz ilahiyat müfredatının önemli sorunlarından birisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda yazarın bu yönteminin pedagojik olarak oldukça faydalı olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın izaha muhtaç yerleri dipnotta açıklamasını ve gerektiğinde misaller getirerek anlamayı kolaylaştırmasını da buna eklemeliyiz.

Eserin asıl kısmını teşkil eden şerh bölümünü incelediğimizde sistem olarak *Muhtasaru'l-menâr*'ın birebir takip edildiğini görmekteyiz. Deliller ana başlıklar konularak işlenirken fasıl adlı alt başlıklar altında da diğer konular ele alınmıştır. Kahraman'ın bazı kısımlara ilave başlıklar eklemesi eserin anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Şer'î deliller; *kitap, sünnet, icma* ve *kıyas* olmak üzere dördtür (s. 86). *Kitap*, nazım ve manasıyla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'dir. Nazım ve manasıyla bir bütün olan lafızlar beş ayrı taksime tabidir. Birinci taksim lafzın sözlükte konulduğu anlama delaletiyle ilgili olup bu açıdan lafızlar; *has, âm, müşterek* ve *müevvel* olmak üzere dört kısımdır. İkinci taksim nazımın manasının açıklık ve kapalılık yönleriyle taksimi olup açıklık bakımından lafızlar *zâhir, nas, müfesser* ve *muhkem*, kapalılık bakımından *hafî, müşkil, mücmel* ve *müteşâbih* kısımlarına ayrılır. Üçüncü taksim lafzın manada kullanımı dikkate alınarak yapılmış ve *hakikat, mecaz, sarîh* ve *kinaye* kısımlarına ayrılmış, dördüncü taksim de lafzın manaya delaleti yönüyle yapılarak nassın ibaresi, işareti, delaleti ve iktizası şeklinde dört kısma ayrılmıştır. Beşinci kısım ise her bir kısımdaki lafızların sözlük anlamlarının, türedikleri asılların, hükümlerinin ve derecelerinin bilinmesidir (s. 86-178). Bu bölümde fasıl alt başlığı antlında incelenen diğer konular fasit istidlaller ve hükümlerin çeşitleridir (s. 178-182). *Kitap* bölümü eserin en uzun bölümüdür. *Sünnet*; rivayet açısından tasnif edilerek *mütevâtîr, meşhur* ve *âhâd* olmak üzere üç kısımdır (s. 203-206). Delillerin tearuzu, *beyan, nesih* ve Hz. Peygamberin (sav) fiilleri gibi konular ile önceki şeraitler, sahabe kavli ve tabîni taklit gibi fer'î deliller de bu bölümde işlenmiştir (s. 206-238). Daha sonra *icma* başlığı altında *icma* ile ilgili hükümler (s. 238-241) sonrasında ise *kıyas* başlığı altında, *kıyas* ile ilgili hükümler incelenmiştir (s. 241-250). Şer'î delilleri bu şekilde açıklayan yazar ardından fasıl adlı alt başlıklar altında;

ictihad, haklar, ehliyet ve kısımları gibi diğer usul konularını ele almıştır (s. 250-278). Eserin ayırıcı bir özelliği olarak en sonda “farklı meseleler” adlı bir başlık açılarak birçok usul eserinde yer almayan *ilham*, *firâset* gibi kavramlar ile farklı başlıklar altında incelenen *hazır*, *tahyir*, *hüküm*, *delil*, *huccet*, *örf* ve *adet* gibi kavramlar açıklanmıştır (s. 278-282). Tarikat şeyhi olmakla tasavvufî yönü ön planda olan Sivâsî'nin ilham ve firâset gibi sûflerin çok önem vermeleri bir yana huccet olarak da kullandıkları kavramları ele alarak bu iki kavramın ilim yollarından olmadığını vurgulaması önemli bir konudur. Bu şekilde zahiri ve batini ilimler arasındaki dengeye vurgu yaparak hüküm istinbatında takip edilecek yolu net olarak çizdiği söylenebilir.

Sivâsî'nin şerhteki yöntemine gelince, öncelikle usul ilminin kelâm ilminin parçası olduğunu söyleyerek şerhe başlaması (s. 87-89) ilmî disiplinler arasındaki ilişkileri göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü kelâmî arka plan göz ardı edilerek fıkıh usulünün sadece hükümlerin istinbat yollarını gösteren bir ilim dalına indirgenmesi mahiyetinin ve amacının anlaşılmasına engel teşkil eder. Nitekim günümüz fıkıh usulü eğitimindeki önemli sorunlardan olan bu olgu birçok öğrencinin konuları tam anlamıyla kavrayamadan yüzeysel bir şekilde eğitimini tamamlamasına sebep olmaktadır. Yazarın her bir terimi açıklarken terimler arasındaki ilişkileri ve farkları mukayeseli bir şekilde ele alarak titiz davranması ardından ayet ve hadislerden getirdiği delillerle fûru fıkha dair misaller vererek konuyu pekiştirmesi maksadın anlaşılması kaygısını her daim ön planda tuttuğunu açıkça göstermektedir. Misallerin büyük çoğunluğu meşhur usul kitaplarında tartışılan ve usul görüşlerinin tespitine elverişli olan misallerden seçilmiştir. Bunlara ilaveten usul kurallarını açıklarken Hanefî mezhep imamlarının yanı sıra Îsâ bin Ebân (ö. 221/836), Cessâs (ö. 370/981), Debûsî (ö. 430/1039), Pezdevî (ö. 482/1089), Serahsî (ö. 483/1090) gibi kadim usulcülerin görüşlerine bazen doğrudan bazen de Irak ekolü ve Semerkand ekolü (s. 132) ayırımına giderek atıflar yapmıştır. Yine sadece Hanefî mezhebi ile sınırlı kalmamış bazen cumhurun ve ehl-i hadisin görüşü (s. 143) şeklinde genel olarak bazen de Müzenî (ö. 264/878), Ebû İshak el-İsferâyînî (ö. 418/1027) ve Şâfiî (ö. 204/820) şeklinde ismen zikrederek karşıt görüşlerin delillerini zikretmiş ve onlara cevaplar vermiştir (s. 98-103). Kelâmî konularda Mâtürîdî'yi (ö. 333/944) de zikretmiş hatta hüsün-kubuh konusundaki Hanefî yaklaşımı Mâtürîdî'nin görüşüyle özdeşleştirmiştir (s. 113). Eseri eleştirebileceğimiz tek husus ise lafızlar bahislerinin gayet sade ve anlaşılır bir üslupla akıcı olarak işlenmesine karşılık diğer konuların bazı bölümlerinin ağır bir dille yazılmasıdır. Yine de bu husus eserin insicamına ve telifteki maksadına gölge düşürecek seviyede değildir.

KAYNAKÇA

Koca, Ferhat. "Menâru'l-envâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 118-119. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Aksoy, Hasan. "Şemseddin Sivâsi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 523-526. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

<http://sivas.bel.tr/icerik/208/1230/semsi-sivasi-kulliyati.aspx>